

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 17.02:378:34

О.А. СТАСЕВСЬКА, канд. філос. наук, доц.,
НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого», Харків

МІСЦЕ І РОЛЬ ЕТИКИ В ЮРИДИЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається проблема виняткової значущості етичної складової вищої юридичної освіти.

В статье рассматривается проблема значимости этической составляющей высшего юридического образования.

The article is devoted the problem of importance of the ethic in the system of the higher legal education.

Вдосконалення системи юридичної освіти є тривким динамічним процесом, що потребує визнання його значущості з боку держави, а також чіткого визначення цілей (як поточних так і перспективних) підготовки фахівців юридичної сфери з урахуванням процесів глобалізації і нагальних національних питань.

Законодавство Болонського процесу (Велика хартія університетів 1988р., Лісабонська конвенція 1997р., Сорбонська декларація 1998р., Болонська декларація 1999р.), обумовлене політичною і соціально-економічною інтеграцією Європи, має єдину мету – гармонізувати та уніфікувати систему вищої освіти в країнах Європи задля підвищення ефективності функціонування єдиного ринку праці. Розробка єдиної стратегії в сфері вищої освіти безумовно відповідала і відповідає економічним інтересам європейців. Ці зміни не минули і юридичну професію, яка за своєю сутністю здебільшого має «національний характер». Згодом оформлюється поняття «європейська юридична освіта», що передбачає створення спільного навчального плану, в якому акцентуються транснаціональні елементи в національній правовій освіті, відмічаються різноманіття, диверсифікація та індивідуалізація навчання, передбачається поглиблене

вивчення історії, філософії права, соціології права, а також права в його соціально-політичному контексті.

Входження України в єдиний європейський освітянський простір – явище позитивне і історично вмотивоване. Однак сліпе копіювання, введення нового заради нового може шкодити вітчизняній освітянській сфері. Виконання вимог Болонського законодавства не може бути самоціллю. Аналіз ступеня входження України в Болонський процес свідчить, що найбільшого результату на сьогоднішній день досягнуто в провадженні дворівневої моделі освіти (бакалаврат, магістратура), а щодо змістовного наповнення на сьогоднішній день ми маємо певні непорозуміння. Питання про зміст юридичної освіти в нових умовах повернув освітянську спільноту до одвічного спору між прихильниками ліберальної та утилітарної моделі. Ліберальна модель зародилася ще в часи античності і розглядає освіту як соціальний інститут, який зберігає, збільшує, передає знання, незалежно від того, який на них попит в даному суспільстві. Утилітарна виникає в пізньому середньовіччі унаслідок поглиблення професіоналізації соціуму і розглядає освіту як навчання ремеслу, передачу практичних навичок. Зміни, що відбуваються у вищих навчальних закладах України, свідчать про віддання переваги прагматичному, утилітарному підходу до юридичної освіти. Розглядання юридичної освіти виключно з прагматичних позицій зумовлює вилучення з навчальних планів гуманітарно-соціальних дисциплін, максимальне скорочення та переведення на стан другорядних тих дисциплін, що покликані формувати світоглядні основи професійної діяльності. Встановлення курсів за вибором унеможливають отримання знань деякими студентами з етики, естетики, економічної теорії, логіки, релігієзнавства, історії політико-правових вчень тощо. Прагматичний підхід до юридичної освіти приводить до забуття того, що вища освіта, окрім придбання професійної кваліфікації, виховує і формує особистість, остаточне становлення якої й відбувається у студентські роки. Сьогоднішня практика запровадження вибору дисциплін є недосконалою, бо під такий вибір потрапляють дисципліни, які апріорі націлені на формування загальнокультурної бази студента, на формування світогляду, системи цінностей, орієнтації на дотримання в професії ідеалів та норм моралі. Без обов'язкового вивчення студентами-юристами таких дисциплін їх майбутня діяльність перетвориться на «ремесло стряпчих».

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства та правової держави вимагають інтеграції в європейське і світове співтовариство, в тому числі і в освітянській сфері. Однак, залучаючи іноземний досвід, необхідно виходити із власних традицій та реалій. Історія розвитку юридичної освіти свідчить, що з XIX століття, з утворенням Харківського, Київського, Одеського та ін. університетів, підготовка юристів набуває значення державної справи. Згідно з Університетським статутом 1804 р. в університетах юридичні факультети формувались як «відділення

моральних і політичних наук», що було доказом особливого значення моральної підготовки майбутніх правників, політиків, державних діячів. Загальнотеоретичні правові знання викладалися невід'ємно від загальнокультурних та моральних питань. Вивчення історії права, устрою державних справ, кримінального права, приватного права, вивчення судових справ супроводжувалося особливою увагою до виховання обов'язку сумлінно служити суспільству. Традиція вітчизняної університетської юридичної освіти при розробці навчальних планів приділяла увагу ідеї формування загальної культури, різносторонньої підготовки фахівця. Специфічною особливістю системи юридичної освіти було створення теоретичного фундаменту у вигляді філософії права, якій надавалася виховна роль, бо одним з її завдань було осмислення права в етичному контексті. В подальші часи це дозволило виокремити з філософії права етичну складову права і перетворити її в самостійну галузь науки. Безумовно, акцентування етичної складової права с часом стає ознакою власної освітянської традиції, що закономірно, оскільки зумовлено менталітетом українського народу. Отже, вітчизняна система вищої юридичної освіти завжди віддзеркалювала національні моральні і культурні цінності унаслідок реалізації світоглядної і виховної функцій права.

Право в усі часи віддзеркалювало певні цінності та формально закріплені ціннісні характеристики, тому і сьогодні визнає пріоритетними цінності, яким надається статус загальнолюдських. Якщо ми визначаємо як нагальне завдання – розбудову правової держави, то відповідно до цього й необхідно реформувати юридичну освіту. Правова держава це устрій, в якому забезпечується верховенство закону, непорушність основних прав і свобод людини, захищаються непротиправні інтереси особистості, створюються умови для самореалізації кожної людини як активної та творчої індивідуальності. Саме це визначає, в якому напрямку має розвиватися юридична освіта, оскільки реалізувати все означене без юристів категорично неможливо. Отже сучасна система юридичної освіти постає потужним фактором побудови правової держави і громадянського суспільства.

Постає питання: який юрист нам потрібен? Потрібен юрист висококваліфікований, здатний виконувати свої обов'язки згідно зі статусом юриста; потрібен юрист-особистість, який володіє всією палітрою фундаментальних знань і зможе розв'язувати найскладніші та різноманітні питання в нових соціально-економічних та політичних умовах; потрібен юрист з творчим і оригінальним мисленням, який здатен розуміти й утілювати в життя принцип пріоритету загальнолюдських цінностей; потрібен юрист бездоганний в моральному відношенні. Проте реалії сьогодення свідчать, що ми маємо чимало представників юридичних професій, що зовсім не відповідають переліченим ознакам, відзначаються не тільки правовим, а і загальним безкультур'ям, малограмотні не лише в професійних питаннях, а і з позиції загальної світоглядної підготовки, здатні на аморальні і навіть зло-

чинні дії. Тому вбачається невідкладною модернізація підготовки правників. Виходячи з визначення освіти як процесу виховання і навчання людини в інтересах особистості, суспільства, держави, орієнтованого на збереження, вдосконалення і трансляцію культури новим поколінням, юридична освіта має бути спрямована на виховання і навчання фахівців, здатних забезпечити сталий соціально-економічний і духовний поступ країни. Вся система юридичної освіти не може бути зведена до механічного накопичення суто спеціальних знань та навичок, до засвоєння певного набору інформації в області законодавства. Сучасна юридична освіта потребує не стільки диференціації на галузі знань, скільки інтегрування наявних знань для отримання нових навичок. Необхідно забезпечити якісно новий зв'язок суто професійних знань з філософськими, теоретико-історичними, суспільствознавчими науками, що створить єдину світоглядну основу.

Окремо необхідно підкреслити вивчення майбутніми юристами теорії моралі. Етичне знання традиційно є невід'ємною складовою юриспруденції. Негативні реалії сучасного життя обумовили те, що образ юриста нерідко асоціюється з байдужістю, формалізмом, відвертим кар'єризмом, бюрократизмом тощо. Багато прикладів, коли «блискучий спеціаліст» із масштабним набором професійних здібностей і окремих професійно важливих якостей, але при повній відсутності твердого морального стрижня, може бути не просто не корисним державі і суспільству, а реально загрожувати їм. Значна частина професійно важливих якостей етично нейтральна, тому для реалізації свого призначення юристу необхідні тверді моральні принципи й настанови. Отже, вивчення етики в межах юридичної освіти, формування морально-ціннісних орієнтацій надасть особистості юриста сталості і завершеності. Етику в вищих юридичних навчальних закладах необхідно викладати з урахуванням специфічних умов професійної діяльності, знання з юридичної етики мають бути органічно вплетені в систему професійної підготовки, інтегровані з іншими спеціальними дисциплінами.

Професія юриста належить до таких, де високий рівень моральності передуює професіоналізму. Втім, сьогодні ми спостерігаємо, як єдиній дисципліні, що націлена на формування людяності, патріотизму, моральної відповідальності перед суспільством, поваги до своєї професії та усвідомлення її моральної значущості, не надається відповідної уваги в межах наповненості навчальних програм юридичних вузів. Безумовно, повернення високого статусу професійній етиці, вивчення теорії моралі, опанування студентами моральних засад професійної діяльності в межах вищої освіти не вирішить кардинальних проблем нашого суспільства, проте це створить підґрунтя для вирішення їх в подальшому.

Список літератури: 1. *Суцєнко В.М.* Проблемні питання реформування правничої освіти в Україні в контексті Болонського процесу // Вища школа. – 2005. – № 5.

2. *Фіолевський Д.* Про місце і роль професійної етики в юридичній освіті / Тези доповідей та наукових повідомлень. – 2001. **3.** *Фіолевський Д.* Актуальні проблеми юридичної освіти. – Право України. – 2004. – № 2.

Надійшла до редколегії 25.10.2011.